

Manipulační techniky dezinformačních webů

Veronika Vichová

Spolupracovnice analytického týmu think-tanku
Evropské hodnoty

Think-tank Evropské hodnoty je nevládní odborná instituce bránící liberální demokracii.

Kremlin Watch je strategický program think-tanku Evropské hodnoty, který má za cíl rozkrývat a čelit jednotlivým nástrojům hybridní války Ruské federace zaměřené proti liberálně-demokratickému systému.

Dezinformace může na první pohled působit jako jednoduchý a jasný pojem. Osoba se záměrem uvést někoho dalšího v omyl, ať už je její motivace jakákoliv, vyřkne nebo napíše nepravdu. Efektivní dezinformační kampaň však vyžaduje podstatně více snahy a její metody jsou rozličné. Nejde vždy o přímé a jednoduše prohlédnutelné lži.

Na české scéně existují desítky prokremelských webů, které na denní bázi produkují dezinformace, komentují domácí i zahraniční dění a dávají prostor extrémním názorům a zavádějícím úvahám o realitě, ve které žijeme. Při jejich dlouhodobé konzumaci může čtenář snadno začít propadat strachu až panice, ztrácet důvěru v demokratické zřízení a mít pocit, že na světě už nejde věřit nikomu a ničemu. Často je jako jediné světlo na konci tunelu prezentováno Rusko v čele s agresivní politikou prezidenta Vladimira Putina, jindy není nabízena žádná alternativa a v mysli čtenáře tak může zůstat jen chaos, mizerné vyhlídky a případně také paranoia.

Sledování obsahu a zákulisí těchto webů, identifikaci dezinformací a snahám o jejich uvedení na pravou míru se v týmu Kremlin Watch věnujeme již delší dobu a výsledky naší práce si můžete přečíst nejen na našich [webových stránkách](#), ale i v týdenních [newsletterech](#), které rozesíláme. Jaké jsou ale konkrétní manipulační techniky, které dezinformační weby využívají, aby mnohdy i velice vnímavé čtenáře uvedly v omyl? Podařilo se nám vyzorovat těchto deset nejběžnějších.

1. Překrucování článků z mainstreamových médií

Velmi charakteristickou metodou vytváření „zpráv“ na prokremelských webech je přebírání různých článků z mainstreamových médií. Často se ale jedná i o velmi kvalitní investigativní texty. Možný důvod se vcelku nabízí. Autoři na těchto webech málokdy disponují kapacitami na vlastní investigativní práci a přebírání a překlad zahraničních článků je pro ně jednoduchou variantou, jak své čtenáře zaujmout. Citace seriózních zdrojů, jako je The Guardian nebo The Independent, navíc jejich zprávám dodává větší kredibilitu.

Háček ale nastává v interpretaci či překladu. Je samozřejmě složité posoudit, ve které části procesu je chyba, zdali v jazykových znalostech překladatelů nebo v samotném záměru článek překroutit. V obou případech pak ale výsledkem může být i to, že se například dozvídáme, že podle britského admirála [Velká Británie hrozí jaderným útokem Islámskému státu](#) a ohrožuje tak životy civilistů v Sýrii, nebo že dle výpovědi bývalého agenta CIA americký prezident Barack [Obama záměrně vytvořil Islámský stát](#), aby měl záminku vpadnout do Sýrie.

2. Používání pochybných odborníků

Pokud chceme uspět u soudního sporu, skvělým přínosem může být výpověď znalce dané oblasti v náš prospěch. Podobně prospěšná budou slova odborníka i na podporu našeho argumentu, který chceme prosadit v článku. A pokud žádný odborník náš názor nesdílí, není nic jednoduššího, než najít někoho, kdo jako odborník alespoň může vypadat. Že nemá žádné akademické a odborné zázemí ani zkušenosti z praxe? Nevadí. Stačí, když jeho údajné znalosti a schopnosti dostatečně květnatě čtenáři představíme, označíme ho za předního experta či analytika, případně opomeneme zmínit některé nedostatky, které by jeho úsudku mohly ubrat na důvěryhodnosti.

Prokremelské weby se k citování a rozhovorům s osobnostmi s pochybnou kvalifikací uchylují poměrně často. V lepším případě se může jednat o skutečné vědce, kteří ale v rámci akademické obce mohli být kritizováni za nedodržování pravidel validního výzkumu či pochybné praktiky, což se ale čtenář nedozvídá. V těch horších případech pak kupříkladu [teroristické útoky v Bruselu](#) komentuje „expert“ Jim Stone, novinář na volné noze, který mimo jiné obvinil Izrael z toho, že jadernou explozí [způsobil havárii](#) v japonské elektrárně Fukušima, nebo ze sestřelení [letadla MH17](#). Nad příčinami migrační krize zase [uvažuje „analytik“ David Icke](#), bývalý fotbalista, který zasvětil svou kariéru prosazování teorie, že svět ovládají tzv. „[reptiliáni](#)“, hmyzí humanoidi.

3. Vytržení zpráv z kontextu

Může se stát, že autoři na prokremelských webech delší dobu nemohou narazit na zprávu, která by dokládala, že jejich pohled na svět je ten správný. Aby nenechali čtenáře usnout na vavřínech a připomněli mu, jak to s těmi Američany, evropskými byrokraty, Ukrajinci nebo kýmkoliv dalším, kdo se právě autorům nehodí do krámu, vlastně je, použijí informaci, která s jejich argumenty sice vůbec nesouvisí, ale přesto do nich perfektně zapadá.

Tato metoda má dvě varianty. Jednou z nich je použití zprávy, která je mnohdy již několik let stará, a její následná prezentace jako nějakého nového, šokujícího odhalení. Může se jednat například o kritiku politické situace nebo politických představitelů, která se ale vztahuje [k předcházející vládě či administrativě](#) a nezapadá do současného kontextu. Druhým případem je použití informace, která je pravdivá a může být i aktuální, a její spojení s příčinou, která nedává logický smysl, například z důvodu opačné časové posloupnosti. Příkladem budiž bizarní zpráva varující před tím, že migrační krize v Německu způsobuje [prudký nárůst zoofilie](#).

4. Šíření a tvorba konspiračních teorií

Konspirační teorie mají na prokremelských webech velice živnou půdu. V určitých případech na stránkách existují přímo rubriky označené jako „Konspirace“, některé weby se zaměřují pouze na ně a jiný obsah prakticky nepublikují. Pak jsou ale i takové, které je zařazují jen tak jakoby mimochodem. Například na nich založí komentář, nebo je zmíní v článku na jiné téma, jako by se jednalo o „staré známé věci“, které přeci každý sečtělý a rozumný člověk ví a zná.

Od ještě relativně neškodných teorií o tom, že [Michael Jackson byl zavražděn CIA](#), se pak můžeme dostat k docela seriózním, ale také naprosto absurdním obviněním USA z toho, že chtějí zavírat nepřizpůsobivé občany do [zadržovacích táborů FEMA](#), nebo že [Harvardská univerzita](#) vytvořila plán na likvidaci Slovanů. Server [Protiproud](#) neváhal věnovat celý jeden text představení teorie o tom, že Adolf Hitler zinscenoval vlastní sebevraždu, utekl do Brazílie a jeho dcerou je Angela Merkelová.

Oblíbenou metodou vytváření nových konspiračních teorií je popsat každou aktuální událost, která k tomu dá sebemenší prostor, jakožto „akci pod falešnou vlajkou.“ Doma nebo v zahraničí, cokoliv zcela nezapadá do narativu prokremelských webů, je automaticky zpochybňováno jako neautentické. Desítky takových textů se vyrojily po téměř každém [teroristickém útoku](#) spáchaném v poslední době a také ve spojitosti s [protiimigračními demonstracemi v Praze](#) nebo s útokem na sociální centrum Klinika.

5. Vztažení názoru jednotlivce na celou skupinu osob

Tato manipulační technika je velice zákeřná. Autoři textů v nich prezentují názory, prohlášení či přiznání nějakého jednotlivce, která jsou obvykle určitým způsobem znepokojivá, šokující nebo děsivá, aby tím dokázali skutečnost týkající se celé skupiny obyvatel. Naprosto typická je tato metoda při referování o migrační a uprchlické krizi v Evropě. Situaci, ve které se kontinent v současnosti nachází, samozřejmě není radno podceňovat a názory na její řešení se mohou i velice extenzivně lišit. Přesto je nutné se zamyslet a zvážit, zda [prohlášení jednoho uprchlíka](#) nebo [kázání jednoho imáma](#) skutečně může svědčit o cílech a motivacích tak obrovské a rozmanité náboženské skupiny, nebo zda by obvinění ze snah o islamizaci nebo dobytí Evropy nevyžadovala o něco více informací a argumentů.

6. Dehonestace a osobní útoky

Častou vlastností autorů na prokremelských webech je neschopnost vyprodukovat slušnou, konstruktivní a srozumitelnou kritiku. Pokud se jim někdo znelíbí, povětšinou to bývá někdo z politických kruhů, může očekávat extrémní nálož vulgárních výrazů a nadávek na svou adresu. Tento způsob psaní se téměř výhradně objevuje u originálních textů, nikoliv u těch přebíraných ze zahraničí. I pokud člověk podobnému slovníku neholduje, po přečtení několika takových náloží je prakticky nemožné, aby to v něm nevyvolalo podvědomé naštvání a vztek.

Očerňování a sprostým nadávkám neuniknou ani ti, kteří se již nemohou bránit, častým příkladem je osoba [Václava Havla](#). Nejpropracovanější, nejdelší a často i nejemotivnější texty pak míří na adresu lidí, kteří si dovolí o prokremelské dezinformační kampani psát nebo hovořit v médiích. Příkladem jsou nejen [analytici z našeho týmu](#) Kremlin Watch, ale své o tom ví třeba také investigativní novinář z časopisu Respekt [Ondřej Kundra](#), který pracuje na odhalování vlastnických struktur prokremelských webů, nebo slovenský učitel [Juraj Smatana](#).

7. Užívání vulgarismů

Na to, že autoři na dezinformačních webech sebe i své čtenáře dle vlastních vyjádření mnohdy považují za premianty kritického myšlení patřící mezi skupinu obyvatel, která je schopná si dát dvě a dvě dohromady a pochopit složité politické a ekonomické vztahy doma i ve světě, nevídaně často sahají po expresivních výrazech a vulgarismech, aby podpořili svou pointu. Možná tak komunikují proto, aby se přiblížili běžným hovorům svých fanoušků o politice, když se jde do hospody na jedno. Odborný diskurz pro ně není zajímavý a akademickými a intelektuálními myšlenkami pohrdají. Ostatně právě vulgarismy se v lidech velice dobře probouzejí emoce, jako je strach nebo nenávisť. Mohou tak podtrhnout některé ze svých „šokujících odhalení“, v takových případech se vulgarismy někdy objevují už v titulcích. Užívají je také k vyjádření toho, jak moc směšní jim někteří lidé nebo skutečnosti připadají.

Ne všechny weby tuto techniku využívají. Dá se ostatně očekávat, že nemalou část čtenářské základny by mohl takový jazyk odradit. Standardy novinářské práce se nicméně zjevně proměňují. Není se čemu divit, podobný postoj vůči intelektuálům a spisovnému jazyku v médiích zaujímá v závěsu s dezinformačními weby také český prezident.

8. Nálepkování

Kde nadávky a vulgarity neplní svůj účel, přichází na řadu nálepkování. Země, vlády a organizace, které se tzv. alternativním webům znelíbí, bývají automaticky označovány za fašistické diktatury, stojící na nacistických základech nebo za totalitní režimy, které omezují svobodu společnosti na všech představitelných úrovních. Může být samozřejmě pouhou shodou náhod, že se jedná převážně o aktéry, jejichž vztahy s Ruskem se zrovna v ten daný moment přiostrňují. Nejčastěji na mušku přichází [Ukrajina](#), [Evropská unie](#), [USA](#), a v případě, že naši političtí představitelé přijdou s něčím, co se autorům nelíbí, tak dokonce i [Česká republika](#). Některé weby už v tomto ohledu přijaly ustálenou terminologii, takže například Spojené státy jsou zcela běžně [označovány](#) zkratkou „SS“ implikující nacistickou ozbrojenou organizaci.

Tento typ přirovnávání k různým extrémním režimům někdy zachází až do roviny naprostého absurdna. Weby se opírají do údajně neexistující morálky těchto států nebo společenství, píšou o jejich úpadku, mnohdy je obviňují z toho, že zneužívají vzdělávací systém k výchově dalších malých [fašistů](#), [robotů](#) nebo třeba [demoralizovaných pedofilů](#). Člověk se až nestačí divit.

9. Dezinterpretace materiálů a průzkumů veřejného mínění

V dnešní době není složité přijít na to, že je nějaká fotografie nebo videozáznam zfalšovaný, proč se to obvykle nikomu nevyplácí. O dost snazší je ale použít autentické materiály a vyvolat ve čtenáři dojem, že něco závažného dokazují, aniž by ve skutečnosti měly jakoukoliv přidanou hodnotu. Prokremelské weby zcela běžně prezentují například fotografie, údajně jasně prokazující existenci [fašismu na Ukrajině](#), nebo videa, která by měla ukazovat, že [země NATO](#) podporují Islámský stát. Co na tom, že materiály pocházejí z náhodných profilů na sociálních sítích nebo na nich vlastně nic prokazatelného není? Pokud na nich ani Vy nic na první pohled nevidíte, prokremelský autor se Vás pokusí přesvědčit, že chyba není v neexistujících důkazech, ale ve Vaší neschopnosti si je domyslet.

Velmi specifickou variantou této techniky je dezinterpretace různých statistických dat a průzkumů veřejného mínění. Málokdo se s tímto fenoménem nesetkal a není výjimkou, že i seriózní média v tomto ohledu škoברtnou. Průkopníkem v oblasti je anglická i česká verze Sputniku. Nejenže originální data prezentovaných průzkumů jsou často prakticky [nedohledatelná](#), ale jejich výsledky jsou podány natolik překrouceným způsobem, že hraničí s přímým lhaním. Kdo má ale čas probírat se cizojazyčnými statistikami a výzkumy a složitě si ověřovat, kde je pravda? Mnohem jednodušší je letem světem proletět

titulky hlásající, že [pouze 6 % Američanů věří médiím](#), nebo že [třetina Evropanů považuje Krym za součást Ruska](#).

10. Falzifikace

Pokud se žádná z nenápadnějších manipulačních technik neosvědčí, nastává prostor pro kreativitu, která mnohým autorům dezinformačních článků, zdá se, nechybí. Nezdráhají se vymyslet si cokoliv, nejčastěji se ale jedná o zprávy ruské [Federální služby bezpečnosti](#), [Zahraniční výzvědné služby](#) nebo ruského [Ministerstva obrany](#). Hlavní otázkou v těchto případech kupodivu není, jak by se autoři k obvykle údajně utajovaným zprávám dostali. Mnohem podivuhodnější je, že by se nad informacemi v nich uvedenými ani trochu nepozastavili. Namísto toho bez mrknutí oka neváhají reportovat například nalezení [mysteriózní mapy](#) popisující „soudný den“, která vyděsila ruské bezpečnostní síly.

Kromě smyšlených dokumentů se ale setkáme také například s falzifikací výroků ruského prezidenta. Ukázkou může být toto údajné [varování](#) Vladimira Putina před agresivitou Spojených států a fašismem na Ukrajině, a následná výzva Evropanů k bojkotu prozápadních a proukrajinských politiků a západních mainstreamových médií. Je těžké odhadnout, zda by se ruský prezident s podobnými výroky ve skutečnosti ztotožnil, ale takto otevřený projev je z jeho strany prakticky nepředstavitelný.

Myslíte si, že na něco takového byste se nikdy nemohli nacytat? Samozřejmě, některé z těchto technik jsou důmyslnější, jiné méně. Ale v dnešní uspěchané době a s přebytkem dostupných zpráv většina lidí zprávám nevěnuje více, než pár minut scrollování, a velkou část informací přijímá spíše podvědomě, aniž by si v závěru pamatovala, odkud je má, nebo nakolik důvěryhodně působily. Průměrně zaneprázdněný člověk si málokdy najde čas na dlouhé přemýšlení o zprávách, ke kterým se dostane, a nemusí celkem pochopitelně mít ani chuť si do hloubky ověřovat informace, které jsou mu předkládány.

Největší problém pak nastává, když čas a chuť nemají ani veřejní činitelé. Někteří z nich média, používající mnohé z výše zmíněných technik, nadále čtou, důvěřují jim, sdílejí je na svých profilech na sociálních sítích, nebo dokonce citují v dalších médiích. Jenomže kdo jiný, než volení politici, by měl nést zodpovědnost za informace, které šíří, a volbu médií, která tím propagují? A proto nepodceňujme sílu dezinformační kampaně, nenechme se zmást a myslíme na manipulační techniky.

Líbí se Vám, co děláme?

Podpořte nás! Naše práce je možná jen díky darům lidí, jako jste Vy.

Můžete využít tento formulář: www.evropskehodnoty.cz/o-nas/dekujeme

Nebo můžete poslat svůj dar přímo na transparentní účet Evropských hodnot: 2300405420/2010.

Vyberte si program, který chcete přímo podpořit:

- Analytický tým - AT
- Iniciativa pro evropské hodnoty – IEH
- Kremlin Watch - KW
- Program pro soudržnou společnost – PSS

Nebo můžete podpořit naši práci obecně: Podporujeme Evropské hodnoty - PEH

Do zprávy pro příjemce uveďte DAR_program + Vaše jméno a příjmení a zašlete nám e-mail s Vašimi osobními údaji pro potvrzení o daru na: dary@evropskehodnoty.cz

© Evropské hodnoty z.s. 2016

Think-tank Evropské hodnoty je nevládní odborná instituce bránící liberální demokracii.

Naší vizí je svobodné, bezpečné a prosperující Česko ve střední Evropě, která je pevnou součástí Západu.

Pomáháme čelit agresivním režimům, radikalizaci uvnitř společnosti, šíření autoritářských tendencí a extrémistických ideologií včetně islamismu.

Politikům předkládáme odborná doporučení a systematicky sledujeme a hodnotíme jejich práci. Za základní prvky vysoké politické kultury považujeme aktivní občany, zodpovědné politiky a soudržnou společnost, která sdílí hodnoty svobody a demokracie.

Od roku 2005 se jako nevládní nezisková organizace, která není spojena s žádnou politickou stranou, věnujeme výzkumné a vzdělávací činnosti. Vedle vydávání odborných publikací a komentářů pro média, pořádáme konference, semináře a školení pro odbornou i širší veřejnost. Na svých akcích zprostředkováváme dialog mezi politiky, odborníky, novináři, podnikateli i studenty.

THINK-TANK EVROPSKÉ HODNOTY

Vlkova 36, 130 00 Praha 3

info@evropskehodnoty.cz

www.evropskehodnoty.cz

facebook.com/Evropskehodnoty